

педагогічного колективу в цілому. В результаті цього розв'язуються два глобальних питання: підвищення якості освіти в цілому та покращення життєдіяльності вихованців, а це є кінцевим результатом будь-якого освітнього закладу.

Література

1. Бондар О. Децентралізований контроль у школі / О. Бондар // Директор школи. Україна. – 2009. – № 11. – С. 45–52.
2. Вовчук І. Контроль як чинник стимулювання педагогів / І. Вовчук // Директор школи. Україна. – 2009. – № 10. – С. 63–67.
3. Мармаза О.І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника / О.І. Мармаза. – Х. : Основа, 2007. – 194 с.
4. Научные основы и технология внутривузовского контроля : материалы к курсу “Управление учебными заведениями” для магистрантов специальностей 8.000009 – Управление учебными заведениями, 8.000005 – Педагогика высшей школы / сост. А.К. Данилевич. – Запорожье, ГУ “ЗИГМУ”, 2005. – 24 с.
5. Сунцов Н.С. Управление общеобразовательной школой : вопросы теории и практики / Н.С. Сунцов. – М. : Педагогика, 1982. – 145 с.
6. Шубин Н.А. Внутришкольный контроль / Н.А. Шубин. – М. : Просвещение, 1977. – 240 с.

ТВЕРДОХЛІБ Т.С.

ВИМОГИ ДО ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ П.Д. ЮРКЕВИЧА

У період становлення та розвитку демократичної держави на перше місце виходять не народні маси, а окрема людина. Вона має бути високодуховною, гуманною істотою, активним членом громадянського суспільства, який розуміє цінність демократії. Вчителі мають сприяти формуванню саме такої людини. Нові завдання вимагають змін у поведінці педагога, його ставленні до учнів і до себе. Виникає потреба в деякому корегуванні існуючих, а також у формулюванні нових вимог до особистості вчителя. Для цього варто використовувати не тільки сучасні педагогічні дослідження, а й здобуток педагогіки ХІХ ст., зокрема педагогічну спадщину П.Д. Юркевича.

Наукові праці П.Д. Юркевича, на думку С. Кузьміної та інших дослідників його філософсько-педагогічної спадщини, завжди сприймалися неоднозначно.

Ще за життя науковця його педагогічні праці зазнали критики в ліво-радикальних колах інтелегенції, про це свідчать статті Г. Благосветлова, П. Ткачова, А. Пятковського.

З іншого боку, у значній кількості досліджень педагогів та філософів дореволюційного періоду твори П.Д. Юркевича оцінюються досить високо. Так, позитивно відгукуються про його філософську спадщину В. Ключевський, В. Соловйов, А. Ходзинський, Ф. Титов, Г. Шпет та інші. Що стосується педагогів, то М. Демков у своїй праці “Російська педагогіка в

головних її представниках” приділяє значну увагу П.Д. Юркевичу. Визначні досягнення в педагогіці П.Д. Юркевича підкреслюють також М. Олесницький та М. Макавейський. Останній навіть для своїх студентів вводив практичні заняття, які присвячувалися аналізу педагогіки П.Д. Юркевича.

У радянський період з ідеологічних причин ні педагогічна, ні філософська спадщина П.Д. Юркевича не досліджувались. Науковцям цього часу він був відомий лише з приводу полеміки з М. Чернишевським, зокрема “Антологія світової філософії” в розділі “Слов’янофіли” так характеризує Юркевича: “... теїст, об’єктивний ідеаліст, учень С.С. Гогоцького, вчитель Володимира Соловйова... робив спроби організувати цькування на матеріалізм і на матеріалістів” [1, с. 129].

Водночас наукові праці П.Д. Юркевича вивчалися представниками української та російської еміграції і здобули визнання. Щоправда, це стосується в основному філософської спадщини науковця. Так, В. Зеньковський називає його найвизначнішим представником Київської філософської школи. Науковий здобуток досліджували також М. Лоський, Г. Флоровський, С. Ярмусь, І. Мірчук та інші.

Незважаючи на те, що ім’я та справа П.Д. Юркевича здобули повагу і визнання вчених діаспори, доводиться визнати, що всебічний та неупереджений аналіз його багатогранної науково-педагогічної спадщини не здійснили ні в емігрантській, ні тим паче в радянській історіографії. І лише на початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні науковці зайнялися прискіпливим вивченням праць видатного філософа і педагога. Філософську спадщину П.Д. Юркевича досліджували А. Арістанова, М. Запорожець, С. Єлістратов, В. Думцев, Л. Кудрик, О. Абрамов та інші. Педагогічну концепцію в контексті філософії вивчали С. Кузьміна, М. Муровицька, А. Плеханов, В. Ільїн, І. Юрас та інші. Релігійний аспект педагогіки Юркевича висвітлювався Г. Боровською, В. Фазаном, Т. Тховжевською та іншими. Дослідження вимог П.Д. Юркевича до особистості вчителя є новим завданням, яке поки що не знайшло достатньої педагогічної розробки.

Мета статті – на основі аналізу педагогічних праць П.Д. Юркевича виявити сформульовані ним вимоги до особистості учителя, розкрити їхній християнсько-гуманістичний характер.

Особистість педагога займає особливе місце в таких педагогічних працях П.Д. Юркевича, як “Читання про виховання” і “Курс загальної педагогіки з додатками”, адже саме на вчителя покладається місія “створити в душі вихованця прекрасну республіку, де керує мудрість і панує справедливість” [7, с. 43]. Реалізація такої високої мети, на думку науковця, передбачає ряд серйозних вимог до людини, котра буде здійснювати навчання і виховання дітей. Учитель має володіти міцними знаннями з тих предметів, що викладає, використовувати у своїй роботі надбання психології та педагогічної науки. Тільки за умов наукової розробки своїх завдань учитель “зрозуміє належним чином велич свого звання. Наука закарбовує свої

вимоги величчю істини, вона дає можливість нам зрозуміти завдання виховання як справу високу і святу” [7, с. 41]. Звичайно, знання вчитель має оновлювати і не відставати від прогресу людства, тому священний обов’язок його – постійно турбуватися про самоосвіту.

У своїй праці “План і сили для початкової школи” П.Д. Юркевич намагався вирішити актуальну на той момент проблему вчителя народної школи. Основним недоліком таких учителів, на його думку, була слабка духовна освіта, через яку вони не могли використовувати весь виховний потенціал релігії на своїх заняттях. Памфіл Данилович вважав, що держава повинна надати педагогу право викладати Закон Божий. Учителі ж мали сумлінно готуватись у вчительських семінаріях до викладання релігійних предметів, щоб сприяти духовному розвитку учнів.

Сам П.Д. Юркевич був видатним педагогом-практиком: він десять років викладав філософські науки у Київській духовній академії, тринадцять – навчав студентів філософії, педагогіки та інших дисциплін у Московському університеті. Також учений викладав педагогічну науку слухачам учительської семінарії військового відомства. До кожної своєї лекції він сумлінно готувався, оскільки тільки за умови старанної підготовки до уроку чи лекційного заняття вчитель буде повідомляти знання не як матеріал, що знайшов у “крамницях пам’яті”, а як живі рухи власного духу. П.Д. Юркевич мав успіх у студентів, про це свідчать захоплені відгуки В. Ключевського, В. Соловйова. Його педагогічна майстерність так вразила І.С. Нечуя-Левицького, що український письменник у романі “Хмари” відтворив особистість П.Д. Юркевича в образі професора Василя Дашковича. Тому, виходячи з власного досвіду, а також аналізу педагогічної літератури, він звертає увагу на педагогічну майстерність вчителя: педагог “повинен мати світлий настрій духа, що не дозволяє поводитися як чиновнику в спілкуванні з дітьми”, він не може бути ні запальним, ні сварливим, ні глузливым. “У погляді вчителя і у всій його діяльності має виявлятися надія на успіх заняття, прагнення до праці та задоволення при здійсненні заняття; ясність і свіжість повинні бути природні його погляду, голосу, рухам. Стан млявий, важкий, напівсонний або вбиває енергію учнів, або пробуджує в них зневагу до вчителя.” Вчитель має зберігати сили і час учнів, щоб не перевантажувати їх, він повинен гуманно ставитися до дітей і “не залишати учня довго в мовчанні, коли він не може дати відповідь, опитування не повинно переходити в болісний допит, не доводити ні до втоми, ні до нудьги” [7, с. 246].

У “Курсі загальної педагогіки з додатками” вчений стверджує про окремішність учительської професії, виділяє її серед інших. Він зазначає, що ставлення вчителя до педагогічної діяльності має бути як до покликання, яке спрямоване не лише на викладання предмета, але й, насамперед, на дитину: “...вихователь за покликанням завжди має засоби створити “дитячий світ” чи таку систему занять, дій, станів і стосунків, у якій дитяча схильність до досконалої діяльності, до свіжих вражень, до виявлення внутрішніх сил і до їхньої жвавої гри може знаходити повне задоволення.” І тоді, на думку

П. Юркевича, страх учнів “витісняється щирою любов’ю до занять і любов’ю до вихователів, які вміють підтримувати в душевному житті тепло, світло і енергію – стани, що так цікавлять дитяче серце” [7, с. 170].

Почуттям любові відводиться особливе, визначальне місце в педагогічних та філософських працях вченого: це і любов до ближнього, і любов до Бога. Саме на любові має базуватись виховання та навчання учнів. “Виховання дітей має бути виявленням особливої любові до них, саме тієї любові, яка свого не шукає.” Щоб володіти такою любов’ю, учитель повинен мати серце, яке здійснило великий життєвий процес очищення й укріплення, тільки такому серцю властива ця любов, “що бачить і виховує в дітях власну людяність, чистий образ богоподібної людини, а не знаряддя егоїзму батьків, суспільства і держави” [7, с. 4]. Тільки за умови наявності любові в серці педагога можливе емпатичне ставлення до особистості учня, бо “ми любимо тоді, коли повторюємо в собі відчуття інших людей, чи коли в нашому серці ми переживаємо їх радощі і страждання: тому що в цьому стані ми вважаємо долю інших людей, їх біди і радощі нашою спільною долею, нашою спільною бідною і радістю, у цьому стані егоїзм слабшає і зникає і ми отримуємо здатність служити спільному благу і жертвувати для нього нашою насолодою” [10, с. 199]. Звичайно, любов учителя та вихователя до дитини завжди відгукнеться повагою та любов’ю в серці учнів. “Як ми любимо Бога, оскільки Бог спочатку полюбив нас, так і вихователь, який любить дітей, завжди отримає любов у відповідь” [7, с. 65]. Учитель, за П.Д. Юркевичем, повинен ставитися до дітей як рідна мати. Він має бути ласкавим у спілкуванні, радіти разом з дитиною її успіхам і сумувати, коли дитині погано. У нього має бути максимально розвинута така моральна риса, як терпіння. “Як ми любимо і поважаємо видатні якості інших, так ми повинні терпіти чужу слабкість, бо всі людські недоліки є і в нас” [7, с. 22]. Учителю має бути властиве терпіння під час проведення уроків, а також під час спілкування з дітьми в позаурочний час.

У своїх педагогічних працях П.Д. Юркевич вимагав від учителя здійснювати індивідуальний підхід і в навчальному процесі, і у виховному. Всі заходи педагога “мають узгоджуватись з індивідуальною природою вихованця для того, щоб ця природа досягла узгодженості зі своїм морально-християнським ідеалом” [7, с. 66]. Найголовнішою умовою індивідуалізації навчально-виховного процесу є вивчення природи учня. Це вивчення має бути ретельним і всебічним, щоб не вважати добре в дитині злим, а досконале – недосконалим. П.Д. Юркевич закликав учителів спостерігати і вивчати учнів у процесі їх навчальної та ігрової діяльності. Педагогу необхідно буде “то заохочувати, то вгамовувати душевні пориви, то зосереджувати вихованця, то розважати його, то зігрівати, то охолоджувати його серце і тільки безпосереднє знайомство з індивідуальними властивостями вихованців може керувати ним у цьому випадку” [10, с. 22].

Як бачимо, вчений ставив перед педагогом ряд вимог, а саме:

- обов’язкове оволодіння педагогічною майстерністю;
- досконале володіння навчальним матеріалом і постійна самоовіта;

- ставлення до педагогічної діяльності як до покликання;
- терпіння у роботі з дітьми;
- любов з емпатичним ставленням до дитини має бути основою всього навчально-виховного процесу;
- глибоке вивчення педагогом індивідуальних особливостей дитини і врахування їх у своїй роботі.

П.Д. Юркевич вважав, що педагогічна діяльність має бути гуманістично орієнтованою. Проте гуманізм П.Д. Юркевича мав яскравий християнський характер, адже християнська загальнолюдська мораль є фундаментальною засадою, на якій будується педагогічна теорія педагога і філософа. У “Курсі загальної педагогіки з додатками” вчений окремо звертається до поняття гуманності, аналізує це поняття, досліджує його історичний розвиток і доходить висновку, що засади християнського віровчення можуть органічно доповнити і вдосконалити саму ідею гуманізму. “Християнська гуманність полягає, по-перше, у визнанні безумовних прав людини і свободи совісті, по-друге, у визнанні безумовного значення закону правди, порушення якого в щоденному співжитті позбавляє будь-якої гідності релігійні жертви і молитви, по-третє, у визнанні існування основ добра в серці кожної людини” [7, с. 20].

Висновки. Вимоги до особистості вчителя в педагогічній спадщині П.Д. Юркевича відповідають принципу християнської гуманності. Вони є актуальними і можуть використовуватись у сучасній шкільній практиці, а їх християнський характер буде сприяти духовному самовдосконаленню учителів, бо, “чужий інтересам моменту, П.Д. Юркевич спирався на істини абсолютні, які б тримали людину на гребені життя” [2, с. 115]. Перспективами вивчення цієї проблеми є дослідження змісту і характеру вимог до особистості вчителя в науково-педагогічній спадщині таких християнських педагогів, як С. Гогоцький, М. Макавейський, М. Олесницький.

Література

1. Антология мировой философии. – М., 1972. – Т. 4. – 345 с.
2. Боровська Г. Християнська педагогіка Памфіла Юркевича / Г. Боровська // Другий міжнародний конгрес україністів: доповіді і повідомлення: Філософія. – Львів, 1994. – С. 111–116.
3. Демков М.И. История русской педагогики / М.И. Демков. – М., 1909. – Ч. 3. – 532 с.
4. Персоналії в історії національної педагогіки. Двадцять два видатних українських педагоги : підручник / А.М. Бойко, В.Д. Бардінова та ін. ; за заг. ред. А.М. Бойко. – К. : Професіонал, 2004. – 574 с.
5. Ткачев П. Курс общей педагогики, с приложениями П. Юркевича / П. Ткачев // Дело. – 1869. – № 3. – Отд. 2. – С. 68–80.
6. Тховжевська Т.Д. Православне виховання в історії педагогіки України / Т.Д. Тховжевська. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Фенікс, 2008. – 431 с.
7. Юркевич П.Д. Курс общей педагогики с приложениями / П.Д. Юркевич. – М. : Типография Грачева, 1869. – 404 с.
8. Юркевич П.Д. План и силы для первоначальной школы / П.Д. Юркевич // ЖМНП. – 1870. – № 3. – С. 1–29; № 4. – С. 95–123.

9. Юркевич П.Д. Программа педагогики для духовных семинарий / П.Д. Юркевич // Институт рукопису національної бібліотеки України. – ДА 354 Л (Муз. 818в). – № 3. – 2 арк.

10. Юркевич П.Д. Чтения о воспитании / П.Д. Юркевич. – М. : Университетская типография, 1865. – 354 с.

ТЕСЛЮК А.С.

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Розбудова демократичної держави потребує глибокого аналізу накопиченого суспільством досвіду в цілому й у галузі формування правової свідомості громадян зокрема. Правова культура суспільства нерозривно пов'язана з духовністю, з менталітетом народу, з його традиціями та звичаями. Провідна роль у формуванні моральності та духовності молодого покоління належить рівною мірою сім'ї та школі. Саме тому правова культура вчителя є важливим складником його професіоналізму.

Проблему формування правової культури досліджували провідні філософи, педагоги, правознавці С. Алексєєв, В. Бабкін, В. Головченко, В. Котюк, М. Орзих, М. Подберезський, П. Рабинович, О. Скакун, С. Сливка, С. Станик та інші науковці. Аналіз праць цих та інших авторів у галузі правової культури свідчить, що у вирішенні визначених державою і суспільством завдань щодо правової освіти кожного громадянина провідне місце належить загальноосвітнім і вищим навчальним закладам, де закладаються основи правової культури. Однак правова культура часто розглядається в контексті сьогодення, не враховуючи етнопедагогічного досвіду.

Мета статті – охарактеризувати правову культуру вчителя як складову духовної культури.

В українській педагогіці накопичено чималий досвід формування правової культури молодого покоління. Він передбачає реалізацію кількох взаємопов'язаних аспектів.

Перший аспект – формування духовної культури, що розпочинається з опанування національної культури, мистецтва та норм природного права, передусім законів Всесвіту як законів краси, законів природи. Йдеться про ті духовні й освітні надбання людства, які відображаються в наукових працях, мистецтві, історії, літературі, культурі в цілому.

Духовну культуру як сукупність видів культур визначають такі принципи: державність, моральність, інтелектуальність, людяність, глибинність, синтез культурних здобутків людства, безмежність, пріоритет духовного над матеріальним, тому духовна культура не тільки бажана, а й дуже потрібна для здійснення професійно-правових обов'язків.

Другий аспект: моральні норми поділяються на абсолютні (вищі, ідеальні) й відносні (елементарні, практично дієві). Під абсолютними моральними нормами розуміємо ті правила, які склалися в процесі розвитку люд-